

Nasilna selitev družin iz zgornjega dela Selške doline o božiču leta 1945

Vincencij Demšar

Kot študent zgodovine sem v šestdesetih letih preteklega stoletja poslušal med drugim tudi predavanja o selitvah med drugo svetovno vojno in po njej. O mojih sorojakih iz Selške doline pa niti besedice. Prav je bilo, da smo izvedeli veliko o nasilnih selitvah in taboriščih okupatorja.

Za Loško področje je v Loških razgledih, št. 16 in 17, oz. leta 1969 in 1970, objavljen podroben poimenski Seznam žrtev fašističnega nasilja v loški občini. O tem, kako pa je povojna komunistična oblast selila ljudi že v "svobodi", o božiču leta 1945, pa nič. O tem se tudi ni govorilo, mogoče se je kje o tem zaupno pogovarjalo. Ne v osnovni šoli na Zalem Logu ne v nižji gimnaziji v Železnikih ni bilo nobene domoznanske ure na to temo. Šele po koncu študija sem od redkih posameznikov izvedel več o nasilju komunistične oblasti, zlasti prva leta po drugi svetovni vojni. To nasilje je mnogokrat presegalo nasilje, ki so ga izvajali nacisti in fašisti med drugo svetovno vojno. Žalosten dokaz te trditve je tudi usmrtitev več domačinov brez sodbe in množične prisilne izselitve domačinov o božiču leta 1945. Jugoslavija je etnično čistila!¹

Bolj natančno sem o izgonu več družin izvedel šele okoli leta 1975 od sedaj že pokojne Kopačeve Štefanke, ki je tedaj živela sama v Zabrdi, in malo kasneje od Milke Gaser z Zalega Loga. Obe sta bili prisilno izseljeni.

Po letu 1991 sem uspel priti do arhiva nekdanjega Sekretariata RS za notranje zadeve². Ohranjeni so sezname posameznih članov družin in podatki, kje so "šli" čez mejo. Letos sem želel nekatere ljudi s sezama povprašati, kako so doživljali ta izgon, pa so mi pripovedovali samo nekateri, pa še to nekako z nelagodjem. Zamislil sem se, ko so me nekateri zavrnil, da o tem sploh ne bodo nič povedali. Še tisti, ki so kaj povedali, želijo, naj jih poimensko ne imenujem. Zakaj tako nezaupanje, strah? Odgovor je lahko več. Mogoče je bilo ponižanje teh ljudi tako veliko in hudo, da je še sedaj tako hudo, da v javnosti o tem ne spregovorijo. Tudi če je ta rana še tako boleča, je še toliko bolj nujno, da se jo odpre, očisti in da zdravila, kar pomeni priti z resnico na dan. Dejstva jasno kažejo, da se je zgodila krivica, za katero se jim ni še nihče opravičil. Če je bil kdo res-

nično kriv, naj se tudi pove. Resnica, naj bo še bolj kruta, osvobaja, mar ne?

Prvi zapis o selitvi iz omenjenih krajev sem zasledil šele letos v knjigi Ivana Kejžarja³. Po njegovi evidenci so bile iz Sorice izgnane tri družine s 17 člani, iz Spodnjih Danj devet družin z 59 člani in s Torke dve družini z 10 člani, skupno 86 ljudi: 22 staršev in 64 otrok.

V Arhivu Ministrstva za notranje zadeve sem našel nekaj dokumentov, ki s poročili iz leta 1951 delno osvetljujejo tisti čas. Delni pregled o dogajanju o božiču 1945 nam daje nepodpisano poročilo majorja Zvoneta Debevca iz novembra 1951. Ker je vsebina tega poročila tako pomembna, pomembna je vsaka beseda, ga objavljam v celoti.⁴

Mežnar in mežnarica v taborišču Judenburgu, doma nekje pri Ljubljani.

Seljenki iz Selške doline pred taboriščno barako v Judenburgu leta 1946.

Slovenski osnovnošolci v Judenburgu leta 1946, med njimi učenka iz Davče.

P o r o č i l o

o selitvah Volksdeutscherjev iz IRS v letih 1945 - 1946.

Izseljevanje iz Slovenije se je pričelo sept. 1945. V obzir so se jemali vsi nemški in avstrijski državljani, skoraj brez razlike ter vsi Volksdeutscherji in Slovenci, ki so se pred ali med okupacijo kompromitirali kot sodelavci Nemcev, oz. okupatorja in ki po osvoboditvi ali niso bili sojeni ali pa niso sami pobegnili. Gotovo je, da je bil kriterij za izselitev ozirom na povojno stanje zelo oster in da so se delale napake. So slučaji, da se je zaradi enega člana družine, ki se je kompromitiral kot sodelavec Nemcev, izselilo tudi ostalo neoziraje se na njihovo osebno zadržanje, starost in podobno. So tudi posamični primeri, da se je selilo ljudi, proti katerim so se dobile prijave s strani oseb, ki so bile osebno nerazpoložene do njih. V veliki večini primerov, pa so izselitve upravičene. To je razvidno tudi iz tega, da je zaprosilo za povratek v FIRJ približno eno desetino vseh izseljenih.

Za izvedbo izseljevanj so bile za posamezne sektorje določene skupine organov UDV, ki so skupno z ostalimi organi oblasti akcijo izvedle.

Rok, ki je bil postavljen osebam, ki so bile določene za izselitev, je bil v glavnem zelo kratek (tudi po par minut). S seboj so v glavnem vzeli le najnujnejše stvari, dočim je drugo premoženje ostalo na mestu. Več so vzeli s seboj oni, ki so bili transportirani na avtomobile ali direktno na vlak.

Izseljene osebe so se pošiljale v Avstrijo in Madžarsko. Večina jih je bila transportiranih v Avstrijo, manjši del v Madžarsko in nato v Avstrijo oz. delno v Nemčijo, kar so izvedli Sovjeti.

Prva selitev je bila izvršena na Stajerskem v sept. 1945 leta in se je izseljence z vlaki prepeljalo v Madžarsko in od tam v Avstrijo. Zaradi volitev je bilo izseljevanje ustavljeno in se je nadaljevalo konec decembra 1945. Največji obseg je doseglo v januarju, februarju, marcu, aprilu ter maju 1946. Zadnji večji transport je bil v novembru 1946. Izseljence, transportirane z vlaki, se je pošiljalo iz posameznih zbirnih baz preko Področja in št. 111a v Avstrijo ter Hodoša in Motoribe na Madžarsko. Največ transportov je šlo preko Področja. Izseljevanje v Avstrijo se je vrnilo delno v sporazumu z Angleži, ki so sprejeli vsakoogar, ki je bil rojen v Avstriji.

ali Nemčiji. Za izselitev v Avstrijo so se uporabljale UMRRA karte. Osebe, ki so bile s strani Angležev ali Rusov zavrnjene, so se nato enostavno vrgle preko meje na drugih sektorjih. Točnega seznama po posameznih transportih oz. števila izseljenc po posameznih obdobjih nimamo. Skupno pa imamo registriranih 9474 izseljenih oseb, od tega po posameznih okrajih naslednje število:

Ljubljana okolica	89
Ljubljana mesto	447
Kranj	499
Kamnik	124
Jesenice	350
Trbovlje	83
Celje mesto - okolica	509
Mozirje	125
Krško	1129
Novo mesto	10
Črnomelj	3
Kočevje	35
Gorica	3
Maribor mesto	1662
Maribor okolica	791
Poljčane	154
Ptuj	151
Ljutomer	59
Dravograd	531
Radgona	1344
Murska Sobota	481

Skupaj: 7.470

Da je preje navedeno število popolno, je treba prišteti še število 2004 izseljencev, ki so navedeni v kartoteki izseljencev - Volksdeutscherjev, za katere pa ni naveden kraj oz. okraj, od koder so bili izseljeni. To so osebe, rojene bodisi v Avstriji, bodisi v drugih krajih FNRJ izven Slovenije. Ker na kartotečnih kartah ni točnih podatkov (pri večini se poleg imena nahaja še samo oznaka "Volksdeutscher"), je točna statistika po okrajih nemogoča.

Ljubljana, dne 26.11.1951

Referent - major:

(Debevec Zvone)

S t a t i s t i k aiz LR Slovenije izseljenih Volksdeutscherjev.Okraji:

Ljubljana - mesto	262	439 + 8
Ljubljana - okolica	89	47
Kranj	63	290
Kamnik	46	120
Jesenice	72	350
Trbovlje	54	
Celje - mesto	54	
Celje - okolica	65	814
Mozirje	118	
Krško	1129	
Novo mesto	10	
Črnomelj	3	
Kočevje	35	
Gorica	3	
Postojna	5	
✓ Maribor - mesto	261	1849 (medlapnik)
Maribor - okolica	189	
Poljčane	44	
✓ Ptuj	151	
Ljutomer	59	
Dravograd	90	
Radgona	345	1344
✓ Murska Sobota	57	+ 424
<u>Skupaj</u>	<u>3204</u>	<u>+ 424</u>

K tej vsoti je treba še prišteti število

2004 izseljencev, ki so navedeni v kartoteki izseljenih Volksdeutscherjev, za katere pa ni naveden okraj oz. kraj, od koder so bili izseljeni, zato jih ne moremo prišteti k nobenemu okraju. To so osebe, rojena bodisi v Avstriji, bodisi v krajih FLRJ izven Slovenije. Ker na kartoteki ni točnih podatkov/pri nekaterih se poleg imena nahaja samo še oznaka "Volksdeutsch" in ni niti rojstni kraj označen/ je točna statistika po okrajih nemogoča. Potemtakem znaša število iz LR Slovenije izseljenih Volksdeutscherjev

skupaj 5208 + 424

Število + 424 pri okraju Murska Sobota je navedeno posebej, ker iz seznama, ki smo ga dobili od okraja, ni razvidno, če so to samo Volksdeutscherji. Iz seznama je mogoča sklepati, da gre tudi za ljudi, ki so med okupacijo simpatizirali oz. sodelovali z Madžari in so bili po osvoboditvi izseljeni, čeprav niso bili Volksdeutscherji.

Samo poročilo je vredno nekaterih poudarkov oz. opozoril, ki dajo slutiti tudi tisto, za kar za zdaj ni konkretnih dokumentov. Zagotovo so obstajali predhodni sezname, ki so se spreminjali. Kdo je predlagal konkretno koga seliti, tudi še ni jasno. Kolikokrat so se sezname spreminjali, kdo in kdaj je predlagal, preden se je konkretno selilo, za zdaj tudi ni jasno. Zgoraj objavljeno statistično poročilo, ki ima z roko v oklepaju pripisano, da je bilo v Mariboru – mesto predlaganih za prisilno izselitev 1489, dejansko pa seljenih samo 261 ljudi, pove, da se ni selilo po prej jasno določenem kriteriju, temveč po sovražnem občutku predlagateljev. Kot pravi poročilo, je bil rok za izselitev zelo kratek, "tudi le par minut". Štefanka Kopač je povedala, da je ravno grela otroku mleko, in na njeno prošnjo naj počaka, da mleko da otoku, ji ga je tisti, ki je selil, zvrnil po štedilniku. V Davči je bil rok ravno tako kratek – deset minut. Vzeti so smeli le tisto, kar so lahko nesli, nahrbtnik in koš. Otroke, ki so se vračali iz šole v Sorici v Danje, so kar na polovici poti, na Rotki, obrnili in odgnali z drugimi Danjarji. Poročilo omenja, da se je selilo tudi zaradi "nerazpoloženja do njih". V velikih primerih se je selilo iz osebnega sovraštva in pohlepa, da so lahko "zaslužni" v revoluciji dobili premoženje prisilno izseljenih. Selitev naj bi bila dogovorjena avgusta 1945 v Potsdamu med tremi zaveznicami – zmagovalci druge svetovne vojne. Enotni so bili, da mora biti selitev "urejena in izvedena na človeški način"⁵. Konkretno pa so jo izvajale oborožene skupine posameznih držav, med katerimi so bili tudi oboroženi domačini, osebno poznani. Milka Gaser z Zalega Loga mi je omenjala takega domačina. Nekaj mu je ugovarjala in ni se zadosti hitro obrnila, pa je pokazal na svojo puško, da bo tista pela, če ne bo poslušna. Sama selitev pa je bila vendar odvisna od ekipe, ki je selila. Navadno so bili na eno osamljeno hišo vidni trije iz ekipe, koliko pa je bilo drugih v okolici, v zasedi, ni znano. V Danjah so bili neki otroci zdoma in jih niso poiskali in so ostali doma, medtem ko so pri eni družini v Davči odšli od hiše šele, potem ko so bili zbrani vsi družinski člani. Prej so bili namreč vsak po svoje razkropljeni na delu.

Dokler niso bili zbrani vsi družinski člani, tudi niso povedali, kaj nameravajo z njimi. Ko so bili vsi zbrani, so imeli deset minut časa do odhoda. Iz Davče so selili 20. decembra 1945 zvečer, ko je rahlo pršil dež in se je delala poledica. Dovolili pa so, da je bil na primer dojenček pregnane družine oddan v varstvo sorodnikom v domačem kraju. Med seljenimi so bili tako dojenčki kot tudi starejši in bolni.

V dolini blizu Zgage in v Podroštu so ljudi naložili na tovornjak. Pobrli so še druge po dolini in jih odpeljali na železniško postajo v Škofji Loki. Transport izgnancev z Loškega se je nadaljeval v živinskih vagonih do zbirne baze na Jesenicah. Zavezniške oblasti so počasi sprejemale te ljudi na Koroško preko Podrošče in Korenskega sedla. Koga od prisilno seljenih Slovencev so zavezniki pustili na svojo stran na Koroško, ni jasno, saj so tudi nekateri z Loškega že pred novim letom oz. 27. 12. 1945 šli čez Korensko sedlo. Nekateri pa so povsem zavrnil. Neka udeleženka se spominja, da so dočakali novo leto v mrazu na tirih nekje proti Planici, drugi v nemških lesenih barakah na Jesenicah. V spominu ene od pripovedovalk je ostalo, da se je na Jesenicah Strojčevca Tončka z Zalega Loga, ki je bila tudi seljena, presedela na stoli in se ni ulegla na tla ter da je Pavlinova mama iz Davče (iz Davče so selili Pavlinove, Lukove in iz Podporezna Zgagove) molila in molila. Na Jesenicah so seljence, predvsem družinske očete, tudi silili, naj podpišejo, da so Volksdeutscherji, pa niso hoteli. S takimi izjavami bi jih lažje pognali na Koroško. Za božič so jim dali grahovo juho, v kateri je plavalo več črvov kot graha.

Po devetih dneh neuspešnega čakanja v barakah in na vagonih, da bi jih Angleži spustili na Koroško, so seljence naložili ponovno na živinske vagone brez vsakih stranišč in jih odpeljali čez Ljubljano v Maribor. Med vožnjo so pobirali še nove seljence. Z železniške postaje v Mariboru do semenišča so šli peš. Morali so biti tiho, sicer je imela ena "spremljevalka" pripravljen za neposlušneža pravi bič. Ob 23. uri so jih nagnali v večjo dvorano, kjer so jih ponovno besedno obdelali. V spominu je še sedaj velik napis v dvorani: "Izseli se iz Slovenije, drugače boš

poginil tle. Izrjumjo zadnji fašistični plevev iz naše narodne njive!" Tu so dali vsakemu še hlebček kruha in kos trde marmelade. Malo pred polnočjo so jih naložili na vagone in odpeljali nedaleč stran ter spet zložili. Sredi noči so jih spodbujali, naj svojo prtljago naložijo na kamion, da jim jo bodo prepeljali, a so to storili le nekateri – seveda je niso nikoli več videli. Sredi noči so jih zbrali na neki jasi. Videli so se samo vrhovi dreves. Obstali so v krogu v skupini in ni se vedelo, kaj bo. Obkroženi so bili z oboroženimi preganjanci, pijanimi oznovci.⁶ Starejši so svetovali: "Molimo! Sedaj nas bodo tu pobili!" Neka seljenka je povedala, da se je zavedala morilsko-dramatičnega trenutka in je bila pripravljena tudi na beg, a ne ve, zakaj se je premislila. Onemoglega osemdesetletnika in nezmožnega hoje so sorodniki napol nesli, napol podpirali, ko jim je bil izdan ukaz "mars". Kopačeva se je spominjala, da so šli dobesedno v neznano, ker so hodili ponoči, niso vedeli, kje hodijo in kam bodo prišli, če jih ne bodo prej pobili. Vmes se je pojavil še izprijenec, ki je hotel tudi njih zapeljati na rusko okupirano območje. Tam so nekaterim ljudem vse pobrali, tudi obleke s teles; posledično so nekatere ženske drugi dan videli zavite samo v odeje. Malo pred avstrijsko mejo so jih oboroženci nehali spremljati. Proti jutru so prišli na rampo, mejo z Avstrijo. Celo uro je trajalo pregovornjanje z Angleži, dokler se jih niso usmili in pustili naprej. Zavezniki so jih naprej za nekaj dni spravili v večjo kasarno – "loger" Wagnerja v Leibnizu, kjer je bilo veliko nemških bunkerjev. Pregnanci so iz njih trgali vse, kar je bilo leseno, da so se vsaj malo pogreli ob gašprčkih. Počasi so odhajali na posamezne domačije ali pa so delali kot gozdni delavci. Družine niso delili. Družini iz Davče je Fidlerjeva mama iz Sorice, ki je bila prav tako nasilno seljena, prišla skuhat polento. Nekatere družine so sprva delale pri kmetih in ti so jih imeli sorazmerno radi. Prvi so se poleti, drugi pa jeseni 1946 večinsko, ne pa vsi, zbrali v velikem taborišču ("logerju") v Judenburgu. V eni baraki je bilo več družin. Družina iz Davče je bila v baraki števil. 51. Po barakah so bili ločeni glede na narodnost, ločeno Slovenci, Hrvati itd. Iz tabo-

rišča so lahko hodili zelo omejeno. V taborišču so imeli nekakšen svoj denar – kovance za plačilo hrane in podobno. Kot taboriščniki so opravljali razna opravila: čistili, pletli torbice itd. Tu so imeli organizirano šolo za otroke, versko življenje z mašo in tudi dvorano za razne nastope in proslave.

Neka seljenka zna še sedaj na pamet pesem, ki jo je deklamirala na eni od proslav:

*Teme kraljestva so se zarotile,
da bodo duše vseh peljale v mrak.
Na nebu zvezd ni, vse so ugasnile,
človeštvo v zmote strašne je utonilo.
Ne, Luč prihaja, konec je teme,
mladina nova svet bo osvojila,
z ljubeznijo bo duše pridobila.
Vse žrtve voljno nase bo sprejela
in z blagoslovom Božjim svet bo naš.
Zdaj Luč prihaja, konec je teme.
Otroci božji smo, orodje njega,
ki je ustvaril svet, ustvaril nas zanj,
gremo se borit zanj, gremo v zmage.*

Za dovoljenje za vrnitev domov je bilo treba napisati prošnjo. Pa ne samo eno! Družini iz Davče je uspel šele tretji poizkus, pa še ta šele ob pisnem pričevanju poštenega domačina, ki je upal zastaviti svoje ime za resnico in je ovrgel laži.⁷ Koliko drži podatek iz uvodoma omenjenega uradnega poročila, da je za vrnitev domov zaposila le desetina prisilno seljenih, se ne ve. Upoštevati pa je treba, da se je glede na to, kako so jih pregnali iz lastnih domov, v marsikoga globoko zajedel strah pred revolucionarno oblastjo v Jugoslaviji. Pomembno besedo so imeli najnižji oblastni organi, tedanji t. i. Krajevni ljudski odbori oz. kratko KLO-ji. Nekateri so morali veliko storiti, da so ovrgli laži, ki so jih razširjali posamezni domačini proti njim. Nekateri so se vrnili že prej kot po enem letu, nekateri po dobrem letu, drugi po več letih, šele v petdesetih letih. Želja, priti nazaj domov, je bila tako velika, da tudi še večje ovire vračajočih niso zaustavile: visok sneg, slaba pot, izčrpanost, politična zaslíšenjanja itd. Družina iz

Davče se je z vlakom konec januarja 1946 vračala na Jesenice, kjer jih je pričakala še vedno ista komisarka, kot jih je pošiljala čez mejo. V Škofji Loki je bilo v neki kleti še eno temeljito zaslisevanje. Vračajoče družine so po Selški dolini dobile začasna bivališča ali pa samo prenočišča pri dobrih ljudeh. Mnogi se še sedaj spominjajo, kje in kaj so jim dali jesti. Nekateri pa je doma čakalo še eno gorje. Kot da jih še ni bilo dosti. V njihove domove so se vselili "tujji" domačini in niso hoteli iti ven. Ena od vseljenc je gospodinja, ki se je vrnila z družino na svoj lasten dom, rekla: "Če ne veš, ti pa jaz povem, da ta hiša ni tvoja!" Ko so odhajali, so morali pustiti vse premoženje, kot so orodje, živina in drugi inventar. Mnogi, ki so se vrnili, so dobili veliko uničenega. Živeža (žito, krompir itd.), ki so ga pustili o božiču leta 1945, jim ni nihče vrnil. Človek očitno res ne živi samo od kruha, saj bi sicer otroci vračajočih družin, ki so prišli nazaj, pomrli, saj v opustošenih domovih ni bilo kruha. Toda bili so vsaj na svojem in doma.

Da je lahko nova vseljenka zabrusila v obraz prejšnji gospodinjji, ki se je vrnila, da hiša ni njena, je imelo svojo osnovo poleg nesramnosti še v zaplembi premoženja prisilnih izseljencev, ki ga je leta 1946 na osnovi tajnega dokumenta, odloka AVNOJA,⁸ izpeljalo sodišče v Škofji Loki. V Spodnjih Danjah so že marca 1946 v korist FLRJ zaplenili sedem nekdanjih kmetij in eno stanovanjsko hišo in jih vpisali v zemljiško knjigo od srede aprila do konca julija istega leta. Zaplembe so bile pri večini nasilnih preseljencev: pri Zgagi v Podporeznu, v Davči, v Spodnji in Zgornji Sorici pri dveh posestnikih, na Zalem Logu (Vebrovi, p. d. Pr Strojce), pri Deissingerju v Škofji Loki. Kako je bilo drugod, bo treba še raziskati, saj so bili prisilno seljeni tudi Žirovci, pa še kdo. Sodišče je bilo v bistvu podrejen organ, saj se na "osnovi pravnomočne odločbe Okrajne zaplembne komisije v Škofji Loki z dne 15. 3. 1946 pod opr. št. ⁹ odreja zemljiški knjigi Okrajnega sodišča v Škofji Loki, da vknjiži pri vlož. št. ... k. o. .... in pri (ime in priimek) ... lastninsko pravico v korist FLRJ". Formular je za vse enak. Odločba je bila izdana za vsakega lastnika posebej s formulacijo "sedaj ne-

znanega bivališča". Okrajna zaplembna komisija v Škofji Loki je tako opravila zaplembe na osnovi tajnega dokumenta, zato se tudi ne sklicuje na nobeno pravno podlago.

Potem ko so se nekateri prisilni izseljenci z več prošnjami le uspeli vrniti domov, se je začela trnjeva pot za vrnitev njihovega premoženja, ki jim je bilo zaplenjeno po odhodu. Zbrati je bilo treba dovolj zagovornega gradiva v korist prosilcev, ki so se z dokazi in pričami obračali na javnega tožilca. Leta 1947 so se z dovoljenjem javnega tožilca lahko začele obnove zaplembnega postopka. Zelo pomembno vlogo so pri tem spet imeli domači KLO-ji.

Poglejmo en primer pozitivne rešitve zaplembe: KLO Sorica januarja 1947 piše, da je bila sedaj vdova ... "med vojno ves čas doma. Tudi mož ..., ki so ga mobilizirali Nemci februarja 1944 in je služil na nemški postojanki kot graničar do osvoboditve, nakar se je javil našim vojaškim oblastem in se sedaj ničesar ne ve o njem. Ni znano, da bi ... storil kak zločin ... Državljanstvo so imeli na preklic ... Vdova ... je bila jeseni 1945 izseljena v Avstrijo, a se je z dovoljenjem naših oblasti vrnila." Nekateri so zaplenjeno premoženje dobili nazaj šele leta 1948. Nepremična in premična posest nekaterih seljencev je že leta 1947 po zakonu postala iz državne lastnine splošno ljudsko premoženje – SLP.

Nekateri so se vračali šele po 50. letu. Večina je bila sprva v taborišču v Judenburgu, kasneje pa so se nekateri razselili po Avstriji ali šli naprej v druge države in opravljali različna težaška dela, bili so na primer gozdarji ali delavci na žagah itd.

Vzrok, da se je toliko podatkov in preglednosti ohranilo, je pisanje Ministrstva za notranje zadeve v Beogradu oktobra 1952. Jugoslavija je predpostavljala, da bi utegnila zahodna Nemčija v pogajanjih postaviti vprašanje lastnine in odškodnine pregnanih Volksdeutscherjev. Kot pišejo v dokumentu svojim podrejenim v Ljubljano, so le-ti zapuščali Jugoslavijo na različne načine: eni so odšli ob koncu vojne z nemško vojsko, nekaj jih je ilegalno pobegnilo kasneje, tretji so bili na silo seljeni. Beograd je želel številčne podatke za vsako skupino posebej. V

tej zvezi so želeli podatke o imovini, njenem obsegu in kako je bila zaplenjena ali odvzeta, na sodni način, "konfiskovano ili oduzeta, sodskim presudom". Že 11. novembra leta 1952 je Uprava državne varnosti za LRS, I. odsek, s podpisom majorja Miloša Bučarja, pomočnika načelnika II. oddelka, poslala na 23 okrajev okrožnico, s katero so zahtevane podatke želeli imeti že do 18. novembra, tj. v roku enega tedna. Podatki so bili zbrani in so se ohranili. Težavo tega poročila omenjajo že takratni poročevalci zahtevanih podatkov. Tako ni jasno, katere številke so prave. Težave pa predstavljajo tudi pri pripravi tega zapisa, ker so navedeni abecedno samo imena in priimki, za vsakega piše, da je Volksdeutscher in da so bili izseljeni 2. januarja preko Šentilja, razen nekaj izjem "preko Sedla - Koren" in Kotaribe nekaj dni prej oz. kasneje. Ker manjkajo kraji rojstva oz. bivališča in letnice rojstva, je brez drugih primerjalnih podatkov težko zapisati, kdo je kdo.

Sam zapis odpira še vrsto vprašanj, ki bi jih bilo vredno razvozlati. Predvsem gre za to, kdo je pri-

pravljaj seznamе za prisilno izselitev in po kakšnem kriteriju. Davški družini zagotovo nista bili po izvoru nič bolj nemški, kot smo bili drugi tedanji prebivalci občine Sorica, kamor sem tisti čas spadal tudi sam. To potrjuje, da je bil izgovor za selitev – pripadnost Voksdeutscherjev, popolnoma izmišljen. Še več, eden od dveh oznovcev je že na večer prisilne selitve na poti od hiše v dolino rekel davški družini: "Za selitev se zahvalite domačinom!" Prepričan sem, da tudi tistim, ki so si pri tem umazali roke, kasneje ni bilo lahko.

Mnogokrat sem v samostojni Sloveniji že slišal: Pustimo preteklost, zgodovino! Kar je bilo, je bilo! Pa ni tako. Zakaj pa je pregovor, da je zgodovina učiteljica življenja (Historia magistra vitae est). V zmoti je tisti, ki ne verjame več v slovenski pregovor: Nič ni tako skrito, da ne bi bilo enkrat očito! Pomembno je tudi zato, da v kriznih situacijah ne bi naredili drug drugemu toliko gorja, kot so ga doživeli nasilno seljeni leta 1945 in 1946.

Birmanka z botro iz Selške doline v avstrijskem taborišču Licheinstain leta 1946.

Opombe:

- ¹ O Volksdeutscherjih in prisilnih selitvah po drugi svetovni vojni je že kar nekaj literature. Kočeverji, ki so bili v času druge svetovne vojne kar dvakrat seljeni, razkropljeni po celem svetu, imajo svoja združenja in publikacije. Nekaj je v raznih enciklopedijah. Največ je o tem pri nas pisal Dušan Nečak: O problemu "razseljenih oseb" (D. Ps.) in jugoslovanskih "Volksdeutscherjih" v Avstriji ter o britanski ideji njihove zamenjave s koroškimi Slovenci (1945–1947). V: Zgodovinski časopis, letnik 50, šte. 4, leta 1996, str. 561–571. (V nadaljevanju: Nečak.)
- ² Arhiv RS, Ministrstvo za notranje zadeve, AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS, t. e. 1062, Mapa: *Seznam Volksdeutscherjev, ki so bili v letih 1945–1946 izseljeni od naše oblasti*. Pregledoval sem seznam za Okraj Kranj.
- ³ Ivan Kežar: *Soriški rodovi*, Škofja Loka: samozaložba, 2011, str. 192.
- ⁴ V prvem stavku tu objavljenega poročila je povedano, koga so selili, in to naj bi bili Volksdeutscherji. Enciklopedija Slovenije, šte. 14, leto 2000, na straneh 359–360 opredeljuje Volksdeutscherja kot »pripadnik(a) katere od nem. narodnih manjšin predvsem v državah vzhodne in jugovzhodne Evrope. Izraz je uvedel nacizem ... to niso Nemci iz Nemčije, pa tudi ne Avstriji, temveč pripadniki nem. naroda s prebivališčem v drugih državah. Obračun s Volksdeutscherji po 2. sv. v. je temeljil na 13. členu zavezniškega sporazuma iz Potsdama avgusta 1945«.
- ⁵ Nečak, str. 561.
- ⁶ OZNA – oddelek za zaščito naroda, varnostno-obveščevalna služba v FLRJ.
- ⁷ Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki, KLO Davča, fasc. 2.
- ⁸ Nečak v omenjeni razpravi, str. 570, objavlja ta t. i. drugi avnojski odlok. Zanimivo, da ga objavlja kot neavtoriziran prevod iz nemške predloge. Prevod se glasi:
  1. "Vse v Jugoslaviji živeče osebe nemškega izvora samodejno izgubijo jugoslovansko državljanstvo in vse državljanske pravice.
  2. Celotno premično in nepremično premoženje oseb nemškega izvora velja za zaplenjeno in samodejno preide v državno last.
  3. Osebe nemškega izvora ne smejo zahtevati oziroma izvajati nobenih pravic, niti se ne smejo obračati na sodišča in institucije za svoje osebno ali pravno varstvo".Le kje je torej original tega odloka, da ga avtorju ni uspelo videti še niti leta 1996. Kdaj je bil ta tajni odlok sprejet, mi ni jasno; ali 2. novembra 1943 ali na tretjem zasedanju AVNOJA 7.–10. avgusta 1945 v Beogradu. Bolj verjetno je bilo to leta 1945 v povezavi z zavezniškim potsdamskim dogovorom 2. avgusta 1945.
- ⁹ Tri pike označujejo opustitev navedbe ali imena, včasih pa tudi teksta.